

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

CONCEPT, ESSENCE AND ACTORS OF SOCIAL CRIME PREVENTION

Окопник О.М.,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права
ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»

У статті досліджено значення та сутність профілактики правопорушень у правовому суспільстві, проаналізовано причини й умови, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень.

Ключові слова: профілактика правопорушень, адміністративна відповідальність, адміністративні правопорушення.

В статье исследованы значение и сущность профилактики правонарушений в правовом обществе, проанализированы причины и условия, способствующие совершению административных правонарушений.

Ключевые слова: профилактика правонарушений, административная ответственность, административные правонарушения.

This article explores the meaning and nature of crime prevention in the legal community, analyzed the causes and conditions that facilitate the commission of administrative offenses.

Key words: crime prevention, administrative responsibility, administrative offenses.

Актуальність теми. Упродовж останніх років в Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості адміністративних правопорушень, що є негативним явищем в суспільстві. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають проблеми забезпечення прав і свобод людини, чіткого правового регулювання, підвищення ефективності діяльності державних органів з попередження правопорушень, а також виявлення причин правопорушень, які враховуються при обранні запобіжного заходу [18].

Проблеми адміністративної відповідальності неодноразово були предметом наукового дослідження багатьох вітчизняних науковців: В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Т.О. Коломоєць, В.В. Копейчикова, А.М. Колодія, В.І. Олефіра, В.Д. Сушенка, В.К. Шкарупи.

Так, Л.В. Коваль, С.Т. Гончарук, Ю.П. Битяк, А.Т. Комзюк звертали увагу на те, що профілактика правопорушень не може розглядатися лише як складова частина системи соціального контролю й правоохоронної діяльності. На їх думку, на деліктогенне середовище безпосередньо впливає цілий комплекс соціальних заходів – економічних, політичних, ідеологічних тощо. А отже, попередження такого складного негативного соціального явища, як правопорушення, вимагає зусиль усього суспільства, усіх ланок державного механізму й нерозривно пов'язане з перетвореннями, які відбуваються нині в економіці, соціальній сфері, ідеології та інших сферах суспільних відносин.

Мета статті полягає в дослідженні значення та сутності профілактики правопорушень в сучасних умовах, а також встановленні причин, що сприяють вчиненню правопорушень

Виклад основного матеріалу. Важливість профілактики правопорушень закріплюється чинним законодавством. Так, відповідно до ст. 1 Кодексу про адміністративні правопорушення, його завданням є запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України [4].

За сучасних умов, коли злочинність невпинно поширює свій негативний вплив на суспільні відносини, дедалі більшого значення набувають профілактичні заходи щодо попередження цього явища з тим, щоб зупинити безупинний поступ криміналітету, а потім зменшити його показники до мінімальних рівнів. Таке практичне завдання повинно бути виконаним. Його передумовою має бути

наукове дослідження, зокрема, профілактично-попереджувальне зміцнення законності та правопорядку.

Профілактика правопорушень є пріоритетним напрямом для держави в боротьбі зі злочинністю й передбачає перехід від тоталітаризму й покарання до демократії та відповідальності. Профілактику правопорушень слід розуміти як діяльність органів і служб, спеціальних установ, спрямовану, з одного боку, на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень, а з іншого – на здійснення позитивного впливу на поведінку окремих осіб на території України, у її окремому регіоні, у сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання [11]. У зв'язку із цим головним засобом зміцнення правопорядку й громадської дисципліни у вихованні високої свідомості є розвиток профілактики, недопущення антигромадських вчинків.

У нормативно-правових актах України, які складають правову основу, вживаються схожі за змістом поняття: «профілактика», «попередження», «запобігання», «припинення». Утім правові норми не дають чіткого визначення кожному з цих термінів, не визначають їх відмінність чи тотожність, що на практиці спричиняє численні непорозуміння. Окрім цього, існує цілий спектр теоретичних інтерпретацій означених понять, унаслідок чого з'являються наукові розвідки дискусійного характеру. Наприклад, на сьогодні науковці не мають однотайного погляду на поняття попереджувальної діяльності, яке трактується то в якості складових трьох понять – профілактика, запобігання і припинення [9, с. 119; 8, с. 111]; то як один з напрямків або форм запобігання злочинам [14, с. 15; 3, с. 91]. Деякі дослідники звужують поняття попередження, включаючи в нього два елементи цієї діяльності: запобігання і припинення злочинів [6, с. 100]. Решта вважають терміни «профілактика» та «попередження» синонімами [2, с. 8; 15].

У сучасних умовах з-поміж усіх чинників, які зумовлюють існування правопорушень, перше місце займають суб'єктивні причини – недоліки у сфері виховання, управління й планування, в організаційній роботі. Погоджуємося, що в боротьбі з правопорушеннями важливе значення має усунення об'єктивних умов, що сприяють їх скоєнню (безробіття, невилплата заробітної плати, погіршення житлово-побутових умов), однак, на нашу думку, найбільшу увагу необхідно зосередити на виховній і організаційній

роботі серед населення, всебічно сприяти розвитку соціальної сфери, праці, сім'ї.

З огляду на це зауважимо, що робота з правового виховання та попередження правопорушень не завжди є активною й послідовною: часто трапляється вузьковідомчий підхід, спостерігається недостатній зв'язок юридичних установ, служб з населенням, організаційними й господарськими заходами. Важливо також домогтися, щоб на правомірну поведінку людини впливало не тільки право, але й вимоги моральності, економічної доцільності й ефективності. Багатоаспектний, комплексний характер профілактики правопорушень потребує об'єднання зусиль юристів та економістів, психологів, соціологів, педагогів, медиків і демографів.

Необхідно усвідомити, що профілактика правопорушень не має обмежуватися лише діяльністю правоохоронних органів щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів, але й включати комплекс заходів за участю інших соціально-правових інститутів, на що була звернута увага у спільному Наказі Міністерства молоді та спорту України, Міністерства соціальної політики України від 28.07.2014 р. № 2460/502 щодо взаємодії структурних підрозділів даних центральних органів з питань реалізації державної молодіжної політики [10].

Реалізація заходів, спрямованих на подальшу гуманізацію й посилення ефективності покарання, потребує підвищення рівня виховної попереджувальної роботи як спеціальних органів, що ведуть боротьбу із злочинністю та правопорушеннями, так і всіх органів громадськості.

У профілактиці правопорушень важливо забезпечити вплив моральних, психологічних, економічних чинників на поведінку людей. З іншого боку, не можна ігнорувати специфічних вимог, що випливають із закону. Саме тому слід домогтися, щоб кожний громадянин знав основні вимоги закону, свої юридичні права та обов'язки, поважав і суворо дотримувався їх. Ця специфічна мета профілактики правопорушень загалом і правового виховання зокрема, своєю чергою, є основою для забезпечення моральної поведінки людей у суспільстві.

Широкий комплексний підхід до профілактики правопорушень порушує низку питань, розв'язання яких впливатиме як на розробку правильного підходу до здійснення поставлених державою завдань, так і на підвищення ефективності профілактичної діяльності.

На нашу думку, держава повинна завжди тримати в полі зору таку складну, багатоаспектну проблему, як попередження правопорушень. Успіх перебудови нашого суспільства, радикальної економічної реформи, послідовної демократизації органічно пов'язаний із зміцненням законності та рішучою протидією будь-яким порушенням правопорядку.

Кризові процеси, що мають місце в соціально-економічній сфері, призвели до ускладнення криміногенної ситуації, зміни структури злочинності та зумовили виникнення нових форм і способів учинення протиправних діянь. 30 листопада 2011 р. Кабінетом Міністрів України було підписано Розпорядження «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року». Метою Концепції є забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов учинення злочинів, захист

інтересів людини, суспільства і держави від протиправних посягань, а також налагодження дієвої співпраці між центральними і місцевими органами виконавчої влади та громадськістю в зазначеній сфері [13].

За своїм змістом профілактика правопорушень не повинна суттєво відрізнятися від профілактики злочинності; вона також становить собою систему заходів недопущення правопорушень, спрямованих на виявлення, усунення та обмеження причин і умов їх скоєння [1; 5; 7].

Як згадувалося раніше, попередження правопорушень повинно розглядатися державою як один з головних шляхів подолання злочинності та зміцнення правопорядку.

Профілактика правопорушень – обов'язкова діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, зокрема громадських організацій, спрямована на виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, і застосування заходів до їх виправлення. Тобто профілактика правопорушень вимагає комплексного політико-економічного та системного підходу для узгодження дій на основі визначених пріоритетів.

Попередження адміністративних правопорушень – це система різноманітних видів діяльності й заходів спеціально визначених суб'єктів, як державних, так і громадських, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень. Отже, ключовими елементами (складовими) у цьому понятті є здійснення спеціальних заходів системою державних та громадських суб'єктів попереджувальної діяльності, а також усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень (профілактика). Профілактику адміністративних правопорушень слід розглядати як частину попереджувальної роботи, спрямованої на виявлення та усунення причин, що породжують правопорушення, та умов, що сприяють їх вчиненню [17, с. 76].

Висновки. Отже, під профілактикою необхідно розуміти соціально-управлінську діяльність, спрямовану на усунення, нейтралізацію криміногенних факторів, обмеження їх дії за допомогою спеціальних засобів. Не викликає сумнівів той факт, що на усунення негативних факторів, які зумовлюють правопорушення, значною мірою впливають об'єктивні умови: рівень розвитку виробництва, рівень і стан свідомості у вигляді суспільної думки, звичок, традицій та рівня культури. Основне завдання діяльності щодо профілактики правопорушень полягає у вивченні та ліквідації (нейтралізації) причин і умов, що сприяють їх вчиненню.

Правова система України повинна повною мірою відповідати новим умовам життя суспільства, надійно забезпечувати захист прав та інтересів людини, усіх суб'єктів суспільних відносин. А отже, необхідно розвивати правове виховання, яке є цілеспрямованим процесом, що передбачає озброєння вихованців правовими знаннями та вміннями й формування на цій основі правосвідомості та правової поведінки законослухняного громадянина. А. Й. Капська визначає соціально-правове виховання як цілеспрямовану систематичну діяльність державних органів та соціальних інститутів, яка спрямована на здобуття дітьми та молоддю правових знань, перетворення їх на особисті переконання, формування на їх основі правосвідомості та правової поведінки [16, с. 328–346].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабакін В.М. Діяльність транспортної міліції України щодо профілактики адміністративних правопорушень у сфері пасажирських та вантажних перевезень : дис. ... кан. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.М. Бабакін. – Харків, 2009. – 204 с.
2. Бандурка А.М. Противодействие преступности: война терминов, понятие, общая характеристика / А.М. Бандурка, Л.М. Давыденко // Право і безпека. – 2004. – № 3. – С. 7–11.
3. Кириченко О.В. Класифікація заходів оперативно-розшукової профілактики / О.В. Кириченко // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – С. 91–93.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
5. Кондратьєв Я.Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції : [монографія] / Я.Ю. Кондратьєв. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 444 с.
6. Марков В.В. Попередження злочинів: зміст поняття / В.В. Марков // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – С. 99–100.
7. Михайличенко А.О. Проблемні питання оперативно-розшукової профілактики злочинів у сучасних умовах / А.О. Михайличенко // Проблеми наукового забезпечення вдосконалення й розвитку оперативно-розшукової діяльності в Україні. – 2008. – № 4. – Ч. 2. – С. 67–72.
8. Ольховська С.М. Профілактика злочинів у сфері економічної злочинності / С.М. Ольховська // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – С. 111–112.
9. Попередження та викриття злочинів у сфері економіки підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України : [навч. посіб.] / Л.П. Скалозуб, М.Г. Вербенський, В.І. Василюк [та ін.] ; за ред. проф. О.М. Джужі. – К., 2011. – 520 с.
10. Про затвердження Порядку взаємодії структурних підрозділів, які відповідають за реалізацію державної молодіжної політики Міністерства молоді та спорту України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських, районних, районних у містах державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді : Наказ Мінмолодьспорт, Мінсоцполітики України від 28.07.2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 68. – Ст. 1907.
11. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35.
12. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 93. – Ст. 3389.
13. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 93. – Ст. 3389.
14. Пчолкін В.Д. Поняття та роль оперативно-розшукової профілактики у запобіганні злочинам / В.Д. Пчолкін // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – С. 15–17.
15. Сафронов С.О. Поняття превенції злочинів та її співвідношення з однорідними поняттями / С.О. Сафронов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elib.org.ua/theoryoflaw/ua_readme.php?subaction=showfull&id=1329782013&archive=&start_from=&ucat=&
16. Соціальна робота: технологічний аспект : [навч. посіб.] / За ред. А.Й. Капської. – К. : Центр навч. літ., 2004. – С. 328–346.
17. Черній В.В. Поняття запобігання адміністративним правопорушенням / В.В. Черній, В.М. Колмиков // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2. – С. 73–77.
18. Шевчук В.Б. Сутність, причини та профілактика адміністративних правопорушень / В.Б. Шевчук, А.С. Киричук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/shevchuk-vb-kirichuk-as-sutnist-prichiti-ta-profilaktika-administrativnih-pravoporusheh/>.